

Emnenr. 80.

Fylke: Nordland

Tilleggsspørsmålnr. 1

Herad: Beiarn

Emne: Folkemedisin

Bygdelag. Salten

Oppskr. av: Kristian Sandvik

Gard: Sandvik

(adresse): Ytre Beiarn

G.nr. 8

Br.nr. 1.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

I. Husråd -kjerringråd.

1. Innstillingen til sykdom har nok endret seg eller skiftet i manns minne. Hvad som igrunnen er skyld i dette eller den mest merkbare forskjell er at der er kommet til en masse nye navn på sykdommer som var helt ukjent i eldre tider hvor som regel alle sykdommer blev kalt søtto. Levestttet var den gang mye sundere å enklere at de som overlevde bar ne sykdommene kunde være helt frisk opp i høi alder. Det kunde være folk i 70 80 årsalderen som ikke hadde hatt noen sykdom. Det var mange barnesykdomme som var nokså lei å krevde mange dødsfall. Den mest smittsomme av alle var nok skarlagensfe som i mitten av forrige århundrede omtrent var i hvert eneste hus og krevde mange dødsofre. Det vil de føre alt for vidt å omtale noen epidemi fordi nærsakt alle sykdomme på et eller annet vis var smittsom.
2. Folk viste svært lite om smitte å hadde lite eller intet å verge seg imot den. Husene var små, renslighet ten tildels nokså liten. Barnrike familier var det overalt å ofte fattigdom. Når tobakken var kommen var den regnet for smittedrepende da helst å røke. Kamfer var også bra. Men den sterkeste råd jeg har hørt om fra eldre tider var en glødende jernbit satt ned i en tjærekop. Den tjærerøk som kom kunde man tro drepte mange smittestoffer.
3. I de fleste hus var der jo som regel et slags husapotek mest røtter å blade av forskjellige sorter desuten salt, talg og tjære å egg som blandet å ordnet etter de forskjellige skader å sykdommer var til stor hjelp. Foruten disse saker hadde nær sakt hvert hus sitt universalmiddel så det er nok riktig at alt kommer tilslutt inn under betegnelsen kjerringråd. Ved reiser å under de årlige lofoturer kom mange sammen å kunde gi råder som mange gange var bra. Tilflyttede fremmede helst finlændere var ofte rene spesialister i å gi råd så hvis man brukte det riktig kunde hjelpe mye. I denne forbindelse er det vel rett å nevne at Nord Norge er svært langt å kommer i nær forbindelse med tre folkeslag: nordmenn, lapper og kvæner eller finnlændere å de siste var ofte best i å la

3. ge disse medisiner og salver. En finlænderkone laget således en sår å svullssalve kaltes rødsalve som var ualmindelig god. Folk kjøpte denne hadde alltid av den i huset. Etter Finnlænderinnen var det fru kaptein Pedersen som kokte salven og tje nestepiken der var fra Gråtådalen i Beiarn men jeg har ikke hørt om hun kokte noen salve siden hun kom hjem. Salven blev undersøkt å skulde etter sigende bestå av kjønrrøg å endel andre stoffer men det stof som gjorde den så god fant man ikke i. I denne forbindelse bør nevnes "bekklut" en salve av bek å talg som blev sammeneltet oppvarmet å lakt i en klut over svullen. Etter en natts bruk var svullen moden å kunne presse det meste ut. Ved groing skiftet man ofte å brukte da mindre salve i kluten. Som regel gikk det bra såret grodde fint uten bruk av andre remedier. Mot brand og frostskaade kunde brukes eggssalve. Hviten i egget å litt strøsukker blandet sammen å strøket direkte på der skaden var hjalp godt. En annen kur mott frost har jeg selv prøvet å den virket. Vi holdt på med å dra en liten motorbåt som var innefrosset i Likviken utover isen å blev sveitt å varm av strevet. På turen indover i bitende østenvind å vel 20 grader frost kjendtes det bitende kalt i ansiktet men plusselig blev det varmt å da sa kameraten at nu var nesen kvit å frossen. Kjendte på den å det var tilfelle. Den var stiv å følelsesløs Tok da sne i votten å gnudde lett på nesen en liten kjendte at det blev kaldt. Måtte gå nesten hele isen opp over med ryggen mot vinden. Da jeg kom hjem var nesen helt iorden. Dette var jo kur under selve frysingen å den var helt bra. Det er jo nesen å ørene som det mest sårbare Mot brand og frostskaade var også brukt tran å andre feittstoffer. Mot feber var det å begynne å svede jo mer des bedre. Kokt melk tilsatt såmye knust pepper som det gikk an. Tilsengs å godt nedtullet i sengklær var almindelig råd. En god dram med gammel rum eller konjak var jo allerbedst. Man smurte litt talg på brystet å la på klut insmurt med terpentin for å lette å nedrettet. Mot halsonde bleste mann inn i munden knust allun. La om halsen en helst skitten ullstrømpe Også dette kunde virke. Mot øiensykdomme brystmelk av diende kvinder var universal råd. Også med urin kunde endel sykdommer kureres. Der var hundredevis ja tusendvis av råder som bruktes. De fleste med heldig virkning.
4. De større gårder var tildels mere å bedre forsynt men helst var det hos enslige å fattige man fikk bedst råd fordi de ofte hadde kurert seg selv med de råder som de gav.
5. Både hos presten å jordmora kunde man få medisin. Avsidesliggende bygder var det jo de eneste man kunde henvende seg til når uheldet var ute.
6. I besvarelse under emne 40 er nevnt hvad jeg vet om den. Kunde brukes som sårssalve..
7. Kjenner ikke til om man brukte treak til medisin.
8. Vet at dyvelstrek var en kreaturmedisin men vet igrunden ikke hvad den bestod av men det var en fæl lukt av den så jeg mistenker den for å være blandet med kreosot.

Tredjeblad av emne nr.80.Folkemedisin.Till.sp.9

9. Her i Beiarn var det vanlig noen enten mann eller kvinner som stod for innsamlingen av det de trengte til å lage den medisin som de kunde lage .Ofte oppbevartes sa kerne i tørket eller innpakket slik at det ikke blev øde lagt å medisinen eller kuren blev ferdiglavet når det var behov for den.
10. Helst var det vel oppbevaret i små skrin som var i alle hus innpakket helst i poser av papir. Skrinet stod vanlig på loftet.
11. Man kunde jo praktisk talt kjøpe alle ingredienser på apotek .Av rene medisiner var det helst for vask å rensning etter smittsom sykdom eller ved dødsfall.Medisinerne va da helst sublimat,kreolin,kreosot for blanding under vask. Av andre saker var det jo helst alun,anis,borsyre ,m.v. alt etter som man hadde råd til.
12. Egentlig hadde ikke kramkarene medisin men derimot gikt ringer å forskjellige elektriske midler.Er foresten besvart under emneliste nr.43.
13. Enkelte hadde fått kjøpt små legebøker og småbøker med en hel masse oppskrifter på å lage medisiner å salver. De man helst brukte var de muntlige overleveringer som all tid var prøvede råder som ialmindelighet var gode.
14. Noen kunde ha legebøker for menigmann,sjømann eller lignende men det var jo først etter man hadde såpas undervisning at man kunde lese.
15. Dette er et meget vanskelig spørsmål å svare på da det vil de bli alt for mye skrivning.Kan jo prøve å nevne endel etter hukommelsen: Mot hvepsestikk: fuktig jord lagt på straks.Mot naseblødning:En kald nøkkel lagt på nakken å holdt bakover.Mot vakrom -hevelse rundt håndleddet etter uvant arbeide f.eks.Roing med tunge årer i større båter m.v.: Man la tjærsi eller drev rundt håndleddet om natten.Mot hodepine:vasking med koldt vann,omslag med koldt vann i en klut. Mot sterk blødning:Et stramt bind rundt armen eller foten ovenfor såret f.eks.En håndduk med en kork over pulsåren.Tråddrede en trepinne gjennom ved knuten å vred rundt sålänge det gikk an for ikke å ødelegge hånden.Mot gikt som i Beiarn kaltes "vind" kunde man smørre på feitstoffer å surre rundt eller legge på et katteskind som ansåes for den bedste kur for ondt hvorsomhelst på kroppen. Mot tannpine:tobak i hul tannen eller en almindelig metemark leende inn på tannen etter en stund blir den hvit å er død.Man skifter til den siste er likegod etter en stund.Skal være et bra råd. Der var jo ikke såmange navn på sykdommen som nu men som regel var det alltid en som viste om et råd. Når en mann var syk å brukte tobak ellers først da han spurte etter tobakk var han noe bedre. Ulækkelige sykdomme kaltes "nøsøtt".

II.Bygdelækjarar.

A.Lækjarane.

16. Tror ikke man har rett til å si at der var folk i Beiarn som dreiv rasjonell lækjarverksamd.Man kan derfor ikke si at det var mannfolk eller kvinner.
17. Slik som forholdene var går det an å si at de store gårder var litt bedre utrustet fordi man ser hadde flere å høre hos om de viste noe rødt for tilfellet.
18. Tror nok innflytterne etter antallet kunde likemeget å vel så det en de gamle etter så rart det en høres.
19. Kun gamle folk viste mest om kurering å slikt.

15694

20. Det var jo alltid slik at hvad man viste om kurering var overleveringer fra foreldrene eller eldre folk.
21. På en måte kan man vel si det slik. Barnet puslet med å tulle inn eller spjelke akkurat som jentebarn steller med dukkene.
22. Ofte kunde det være sykdom eller ulykker som hadde skjerpet vedkommendes interesse for kurering.
23. Tror ikke her var noen som det kan sies om hadde legevirkosomhet som yrke, det var jo helst som hobby. Kun når folk trengte hjelp blev denne ydet.
24. Tror ikkr noen tok betaling for hjelpen.
25. Har heller ikke hørt om noe samarbeide med de utdannede leger uten således at de hjalp legen å var som en slags sykesøstre eller diakoner for legen. Husker således en enke med to barn kanskje i 8 9 års alderen. Enken fikk kreft i leveren og kluterne skulde skiftes ofte og vaskes. Da kreften var stanset så legen kunde operere bort svullen. Såret grodde fint. Enken sa da overlykkelig til legen sin takk så han at hun måtte huske på at uten den uvurdelige hjelp av sine barn vilde dette ha vært umulig for ham. På den tid var store operasjoner gjort i hjemmene av legen og kun husesets folk var hjelpere.
26. Hørte ikke om noen kritikk av noe slag.
27. Var aldrig dratt for retten.
28. Har ikke hørt om noen vidneavhøring angående kurering. Å det skulde bare mangle at folk skulde ha straff for å være hjelpsom. Da må vi nok til nutiden for oss få slike forunderlige tilstande. Blandt de som syslet med lækjeråd var: Jon Andersen, Gråtådal, født i Beiarn 25. desember 1823, døde 1904. Om denne mann er skrevet mange avhandlinger, således var et dobbeltnummer av "Hålløygaminne" om hans liv og virke. Han hadde lest meget og hadde bøker på latin, hebraisk, lappisk, engelsk og tysk. Lækjebøkerne var mest engelsk og tysk. Folketradisjonen sier at han kunde disse sprog. Mannen befattet sig med så mange gjøremål at det er et stort spørsmål hvorledes han kunde overkomme alt. Han var omgangsskolelærer, bygdelækjar, urmaker så hans gårdsbruk var nærmest illusorisk. Størstedelen av bøkerne lånte han hos folk når han var på reiser og leverte aldrig noen tilbake og når noen spurte om han hadde bøkerne med sa han at de skulde få dem igjen på dommens dag. Bøkerne brandt op under en brand. I lægevidenskapen saes det at han skrev ut resepter som blev godtatt av apotekene. Det er som en sagnfigur utførte mye også med kurering.

B. Lækjeråd og lækjekurer.

29. Det er vel nesten uråd å nevne de forskjellige medisiner, planter, dyr, mineraler som var brukt. Endel skal jeg imidlertid nevne: karve, ryllik, grasløk, enerbær, og mange fler av dyr: kattskind og forskjellige ting av invidene i slaktede dyr desuten alun, kreolin og sublimat.
30. De fleste samlet de selv eller fikk hos andre som samlet på legeurter og denslags.
31. Tørket dem på loftet eller andre høvelige steder.
32. Det forekom nok men i svært liten utstrekning.
33. Svært enkle en gryte eller kjel var mest hele utstyret.

Femte blad av emne nr.80.Folkemedisin.Till.sp

- 34.Ofte hadde man oppskrifter men helst var det muntlige overleveringer.
- 35.Har ikke hørt om noen helsekjelde i Beiarn men almindelig vatn var brukt i en masse tilfeller.
- 36.Har ikke hørt om at de gjemte vatn i længere tid for da blev det jo ødelakt.Det var helst når det skulde brukes sjøvann at man var nødt til å gjemme på det noen dager.Fjorden er så trang længere ute at det altid ial fal om sommeren er et lag med ferskvann øverst.Hadde en flaske med en tråd om halsen å en tråd i korken.Når den var firet tilstrekkelig dypt blev korken rykket av å flasken fyltes med sjøvan å droges straks opp. Dette vann var helst kur mot åreknuter og denslags der var også brukt blåleire i en klut om foten.
- 37.Brennevin var helst brukt mot forkjølelse å for å rense sår.Gammel rum var vist mest brukt men også konjak.
- 38.Vet ikke om noen som bare kurerte gamle sår ,utslett eller andre skader da kommer vi nok inn på dem som kunde både det ene og andet:Jonas Larsen født 1865 av lap piske foreldre Han kurerte kanskje mest med ord.
- 39.Det var vel småt bevendt med teknisk utstyr.Har igrunnen bare hørt å sett sneppert til å koppe med.Om de hadde noe annet eller mer var det vel hjemmelavet.
- 40.De hadde laget det selv.
- 41.Vet kun om sneppert å er ikke sikker på hvem som hadde laget den første.
- 42.Enkelte var spesialister i kopping å årelating.
- 43.Sneppert og koppestuter de siste av glas for å suge ut blodet.
- 44.Ja igler var kjøpt å hørte med til utstyret.
- 45.Blodstemning var helst å bare de som kunde dette.Det var brukt både gode å eller onde ord.Blodstemningen var absolutt iorden.
- 46.Har ikke kjendskap til om noen drev med å kurere enkelte sykdommer.
- 47.Hadde alt gjemt i en liten skinnveske som de la i skin hita-en slags randsel med bæreremmer alt av skinn.
- 47.Skrin var det mindre av i den tiden. De la skinnvesken i skinnhita å gik til den syke.

C.Lækjebøker.

- 49.De hadde også bøker med legeråder.
- 50.Noen var trykt her i landet eller i Danmark.
- 51.Det saes at"Gråtå Jo" kunde flere sprog å hadde lækjebøker både på tysk og engelsk å kunde bruke disse.
- 52.Det var svert sjelden at slike bøker for på lån.
- 53.Kan ikke si om derfinnes noen igjen ennu.Muligens en eller annen fra slekter som gjemte på gamle ting.Det kunde i tilfelle være.Jentoft Soløy-Arstad ,Moldjord, Fougner Steen,Strand.Storjordmo.eller Nils Adamsrn Kysknes.Tollå.